

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Historii

Mgr Michał Hirsch

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

Protektorat polski przy Stolicy Apostolskiej (1503-1589)

Protektorat narodowy był formą reprezentowania politycznych interesów władców przy papieżu przez tzw. kardynałów-protektorów z Kurii rzymskiej, opłacanych przez głowy państw. Za początki funkcjonowania tego urzędu uznaje się przełom XV i XVI w., kiedy większość europejskich monarchów opłacało wybranych purpuratów.

Pierwsi kardynałowie pozyskiwani przez polskich królów pojawili się za czasów Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka. Wówczas dyplomacja polska utrzymywała kontakt z kilkoma purpuratami, lecz dopiero były legat na Węgrzech i w Polsce Pietro Isvalies (1505-1513) został pierwszym źródłowo potwierdzonym protektorem Polski. Jego następcą został kolejny exlegat w krajach jagiellońskich Achilles de Grassi (1513-1523). W przypadku dwóch pierwszych protektorów polski władca postawił na znanych sobie purpuratów, byłych wystanników papieskich, którzy sprzyjali królestwu i byli obeznani z jego sprawami. Przy kolejnych wyborach król Zygmunta stawiał na wpływowych kardynałów należących do najbliższych współpracowników papieża: Lorenzo Pucciego (1523-1531), którego zastąpił później jego bratanek Antonio Pucci (1531-1545). Następnym protektorem został mianowany wnuk papieża Pawła III, kardynał Alessandro Farnese, który przez kolejne 44 lata sprawował pieczę nad polskimi sprawami w Stolicy Apostolskiej. Za czasów jego protektoratu upowszechnił się zwyczaj powoływania tzw. wiceprotektorów, którzy zastępowali go w pełnieniu obowiązków. W czasie protektoratu Farnesego było ich pięciu: Francesco Sfondrati (1545-1550), Bernardino Maffei (1550-1553), Giacomo Puteo (1553-1563) oraz Giacomo Savelli (1562-1587) oraz Enrico Caetani (1588-1589).

Kardynałowie protektorzy spełniali podwójną rolę. Jako część aparatu administracyjnego Stolicy Apostolskiej pełnili funkcję tzw. relatorów konsystorialnych, to znaczy, że na tajnych

konsystorzach przedstawiali kandydatów wyznaczonych przez monarchów na wskazane przez nich beneficjum, do zatwierdzenia przez papieża. Z drugiej strony, protektorzy realizowali zadania podobne do dyplomatów: reprezentowali swych mocodawców na papieskim dworze, byli ich informatorami oraz prowadzili negocjacje w ich imieniu. Podwójna rola kardynałów protektorów stanowi klucz do zrozumienia tego urzędu.

Protektorat narodowy w wyjątkowy sposób łączył w sobie sprawy ogólnoeuropejskiej polityki z drobnymi, lokalnymi problemami polskiego Kościoła. Z jednej strony kardynał uwikłany był w wielką politykę, w której rozstrzygano najważniejsze kwestie rangi ogólnoeuropejskiej, jak papieskie próby wciągnięcia królestwa do krucjaty antytureckiej, rozstrzygnięcie sporu Polski z Zakonem Krzyżackim lub schizmatyczną Moskwą, czy zatwierdzenie legitymacji elekcyjnego władcy do tronu Rzeczypospolitej. Protektorzy angażowani byli również w próby polskich władców dotyczące zwrotu tzw. sum neapolitańskich, czyli dziedzictwa królowej Izabeli, a później Bony, a także inne kwestie matrymonialne Jagiellonów. Z drugiej strony protektor wciągany był do lokalnych rozgrywek o wpływy w polskim Kościele. Kardynał bardzo często proszony był o poparcie w sprawie prowizji na biskupstwa, kanonikaty i inne prebendy, a także brał udział w rozstrzyganiu konfliktów o beneficja oraz oskarżeń o herezje członków polskiego Kościoła. Należy podkreślić jednak, że nie zawsze podział na sprawy polityczno-dyplomatyczny oraz kościelno-administracyjny, czy religijne był jasno ustalony.

Tekst podzielony został na dwie zasadnicze części: pierwsza, obejmuje początki funkcjonowania polskiego protektoratu w czasie działalności czterech pierwszych kardynałów (1503-1544). Datę graniczną stanowi rok 1544, gdy kardynałem protektorem polski został Alessandro Farnese. Za czasów jego protektoratu upowszechnił się zwyczaj powoływania tzw. wiceprotektorów. Działalność każdego z nich omówiona została w osobnym rozdziale. Układ treści w rozdziałach odpowiada problemowemu podziałowi obowiązków protektorów. W pierwszej kolejności omówiona została działalność polityczno-dyplomatyczna, a dopiero później aktywność kościelno-administracyjną, czyli kwestie beneficjalne oraz sprawy religijne. Zakończenie każdego rozdziału stanowi syntetyczne podsumowanie działalności kardynała oraz ocena jego działalności.